

De Kruisgemeente

“Kerkboek: derzelver beginselen, aankomst en volgende verhandelingen, 1847.”
Ziedaar het opschrift van het oudste notulenboek uit het archief der Gereformeerde Kerk van Zwartsluis.

Het beduimelde boek, met een paarsblauwe kaft, heeft een hartvormig etiket met het bovenvermelde opschrift. “Derzelver beginselen etc.”, slaat uiteraard op ‘Kerk’ en niet op ‘boek’, maar de meeste scribae waren nu eenmaal geen neerlandici.

Aan de binnenzijde van de kaft staat een ‘gedicht’ met als titel: “Voor de schriba”. We menen de lezer deze poëtische ontboezeming niet te mogen onthouden.

Hier volgt dan de inhoud:

*“Gij Broeder! wie gij zijt, die ooit hier komt te schrijven
't Gebeurde in der tijd, of wat er is geweest:
Weet toch dat veel papier, met inkt te gaan beschrijven
Gans ijdel wezen zal, is 't niet in waarheids Geest
Die waarheids Geest moet U, ten allen tijd versterken
Op dat gij nimmer ziet, wie 't lief mag zijn, of leed
Wie waarheid steeds betrakt, in 's Heeren waarheidswerken
Zijn hart blijft stil in God, die alles kent en weet.
Haat U de dwaas, om dat gij waarheid spreekt,
Als gij vermeld zijn, of der Kerk gevaren
Beveelt U God alléén, die alle leugen wreekt
En in Zijn lieven Zoon, U altijd zal bewaren. –
Haat domheid, snood bedrog, geveinsde huiclarj,
Betreed door Gods gena, en Jezus heerschappij
Gestaag het glibberend pad, hoe smal hoe eng
Tot Uwen Heiland U, door 't nauwe poortje breng.”*

De naam van de auteur ontbreekt, maar te oordelen naar het handschrift moet het J. Gisolf geweest zijn.

Dan volgt op de eerste pagina het uitvoerige verslag van de stichting der Kruisgemeente. Ook dit laten we hier in extenso volgen.

“Kerkboek: derzelver beginselen, aankomst en volgende verhandelingen. 1847.

*Heil en Zaligheid in Onzen Heer en Zaligmaker Gods Zoon Jezus Christus.
Algemeen en hoofdzakelijk verslag tot de uitgang uit de Hervormde en overgang tot de Gereformeerde Kerk onder het Kruis.*

Het was in het Jaar onzes Heeren 1847 dat het onzen gezegenden Heiland en Koning zijner Kerk die de Alpha en de Omega is en met het gansche heir zijner schepselen handelt naar zijn vrijmagtig welbehagen maar op eene biezondere en voor de zoo zwakke en donkere kennis van ons menschenkinderen met zijn kerk en volk zoo algemeen als met ieder afzonderlijk handelt, opdat zijn volk ondervinden mogen, dat zij in de kracht Gods bewaard worden tot de zaligheid en niet anders dan alleen naar 's Heeren Eeuwige verkiezing en dat ze uit genade geregtvaardigd worden, door het Geloof hetwelk hun tot aanneming dier geregtigheid alsmede alle andere gaven word geschonken en door God den H.Geest toegepast die Zion opwekt en bekwaam maakt elk in zijn orde tot alle geestelijk werk, zoo zelfs dat de poorten der Helle nimmer des Heeren Gemeente zullen overweldigen: – gelijk het dan ook de Heere genadiglijk heeft gelieven te behagen om langs eenen zamenloop

van omstandigheden ter dezer plaats van tijd tot tijd in het laatst des vorigen jaars in een geringe particuliere woning voor eene kleine veragte schaar menschen het woord Gods te doen verkondigen door eenen door de Heere zelf daartoe verwekten persoon Cornelus Jacobs zoon Kloppenburg genaamd welke door zijne singuliere en geestelijke gaven weldra door een menigte Godvrezende of althans waarheidlievende inwoners wierd verlangd tot ons over te komen ten einde hoewel zonder mensche- of kerkelijke bevoegdheid eene betrekking onder ons aantemen [lees: aan te nemen] en te bekleden als voorganger of prediker des Woords Gods overeenkomstig onze op Gods woord gegronde Gereformeerde belijdenis naar de synodale bepalingen in 1618 en 1619 vastgesteld: — men heeft onder het aanbiddelijk Godsbestuur den genoemden prediker en tot uitoeffening derzelve de Timmerschuur van Evert Lier aan de nieuwe Sluis door huur in gebruik gekregen tot bijeenkomst der verstrooide gemeente, welke tendele bestond uit ware heil begerige Godvrezende waarheidlievende maar ook belangloze in hunzelf nog geheel onverschillige alsmede het bedilzugtige of ook nieuwsgierige opgeblazene ijdelheid zoekende menschen: — welke laatsten echter niet bestendig maar met dezulken die hunzelve meerder achten dan den voorganger of gene gemeenschappelijke Godsdienstoeffening wilden onderhouden met de van alle zijden toevloeyende menigte hun weldra terughielden waarvan deze tot spot en gene tot laster en minachting vervielen op hunzelf met afdelingen van klufsten bleven, naar dat eens ieders smaak, gevoelen of stelling was, want van de openbare Gereformeerde Kerk welke tot veelvuldige dwalingen vervallen en al meest Remonstrans was, konden deze zich niet vereenigen: — doch het behaagde den Heere na zijne vrijmagt om uit de grote menigte van bestendige bijwoners der gezegde prediking meestal veragte miskenden zoo naar wereldsche als geestelijke bedelingen, zich een zeer gering getal te verkiesen, welke in vereeniging met hunnen voorganger opgewekt en verwaardig wierden om in den Jare 1847 in het laatst der maand November en het begin van December hun afscheid te geven aan het Liberaal Kerkgenootschap en tegelijk met eenige reeds vroeger afgescheidenen bijtevoegen en te Vereenigen met de Zuivere Gereformeerde Kerk onder het Kruis: — waarvan het afscheid is luidende aldus.

Afscheid van de Hervormde Gemeente te Zwartsluis.

Wij ondergetekenden alle belijders van de Gereformeerde Christelijke Belijdenis overeenkomstig de acten der Dordsche Synode onze aldaar overgeziene en goedgekeurde belijdenis des geloofs en de verder aldaar vastgestelde formulieren inzonderheid beschermd en op den 18 Louwmaand 1651 op de grote en beroemde Vergadering gehouden te 's Gravenhage besloten door de Algemene Staten, om deze leer met magt van den Lande te handhaven gelijk dezelve door de Synode van Dordrecht bevestigd was, zonder ooit te zullen gedogen dat daarin iemand eenige verandering zoude maken, verklaren bij dezen, om de belijdenis met Gods genade te zullen vasthouden en beschermen, zoo veel in ons is, en nemen alzo naar de vermaning des Heeren 2e Corinten 6 vs 14-18 en het 28-ste Artikel van de Nederlandsche Geloofsbelijdenis afscheid van de tot hiertoe zoogenaamde Gereformeerde doch niet getrouw geblevene Kerk aan bovengemelde bepalingen.

Zwartsluis den 11 November 1847.

was getekend

J. Gisolf	Jan Smit Jz	Grietje Hendks de Boer
A. Boorsma	G. Keiser	J. Jonkman
Elizabet Gisolf	Grietje Visscher	Maria van Raalte"
Jan Estië	Jan Huisman	
Koendert Pot	Geertje v.d.Stouwe	

folio 3

Aansluiting van de Gereformeerde Gemeente onder het Kruis.

Hierna hebben de aangeslotenen de hierna volgende verklaring onderling getekend, luidende aldus:

“Wij, ondergetekenden alle belijders en leden van de Gereformeerde Godsdienst doch tot hiertoe nog in de Hervormde Kerk behorende, overtuigd van de menigvuldige dwalingen en afwijkingen van de zuiverheid der gezonde en eenvoudige waarheid tot zaligheid naar Gods Woord gelijk derzelve aangenomen en vastgesteld is bij het Synode Nationaal gehouden te Dordrecht in de jaren 1618 en 1619 gelijk dezelve ook door onze vrome voorvaderen beschermd en gehandhaafd is in den Jare 1651, waar de Algemene Staten den 18 van Louwmaand besloten hebben dezelve leer met magt van den Lande verder te bewaren: – zoodat wij eindelijk gevonden hebben, en ons op de overtuigenste wijze is gebleken dat de Voorzienigheid Gods deze onze leer en kerkgenootschap nog is bestaande in den Lande, wij door Gods genade van ganscher harte ons wenschen bijtevoegen en aanteluiten bij de gereformeerde kerk onder het Kruis en in alle opzichten de oude beproefde leer wenschen te behouden, handhaven en beleven, hoegenaamd zonder de minste veranderingen der te Dordrecht vastbesloten bepalingen.

Zwartsluis den 16 November 1847.

was getekend

J. Gisolf, A. Boorsma, E. Gisolf, C.S. Kloppenburg, T. Bolink, Alijda de Boer, H. Bolink, K. Laske, f. Klasen, J. Jonkman, J. Huisman, P. de Boer, S.D. Bennebos, Lam.J. Marsman, Koop Huisman, M. van Raalte, G. Keiser, Koendert Pot, Jan Estië, Jan Smit Jz., Jentje Slager, Aaltje de Graaf, Grietje Hendriks, Hend: Toeters, G. van der Stouw.”

Nauwkeurige lezing van deze ellenlange zinnen leert ons dat er reeds in 1846 groepjes mensen waren die buiten de Hervormde Kerk om samen kwamen onder leiding van C.J. Kloppenburg in de schuur van Evert Lier aan de Nieuwe Sluis.

De motivatie tot uittreding uit de Hervormde Kerk wordt duidelijk opgetekend: Het “Liberaal Kerkgenootschap was tot veelvuldige dwalingen vervallen en al meest Remonstrans”.

Merkwaardig is dat niet gesproken wordt over de bestuursvorm van de Hervormde Kerk, “het synodale juk”.

Misschien viel dit ook onder de veelvuldige dwalingen. De pretentie niet iets nieuws in het leven te roepen, maar slechts te handhaven wat de ‘vrome voorvaderen’ in 1618/19 en 1651 hadden besloten, wordt hier krachtig onderstreept. Men besefte blijkbaar niet dat de situatie in de eeuwen die voorbij gegaan waren, op geestelijk en maatschappelijk gebied ingrijpend gewijzigd was. Men zou, vooral op kerkrechtelijk gebied, hiermee later geconfronteerd worden. Opvallend is dat men zich beroept op de z.g. ‘Grote Vergadering’ van 1651 te ‘s-Gravenhage, waarvan het rijmpje zegt: “Ze dronken een glas, En deden een plas, En lieten de zaak zoals het was”.

‘Met magt van den Lande.’ Was de bemoeienis van de overheid met de kerk niet het grote struikelblok geweest?

Men vergat gemakshalve(?) dat diezelfde vrome vaderen het patronaatsrecht onverkort hadden gehandhaafd en dit recht, eerst officieel afgeschaft in 1922, in ‘t geheel niet paste in het denken van de democratische afgescheiden broeders.

Behouden, bewaren, handhaven: zware woorden, die geen compromis toelieten. Het besluit tot de uittreding wordt op geen enkele wijze gerelativeerd. Er is geen sprake van eventuele terugkeer naar de Hervormde Kerk, noch van leed over de noodzaak van kerkverlating. De scheiding wordt als definitief ervaren.

Het was nu zaak een voorganger te krijgen die op wettige wijze in het ambt was bevestigd en een kerkeraad. Daartoe werd de man met de singuliere gaven, C.J. Kloppenburg, afgevaardigd naar Rotterdam. Men kan zich afvragen: waarom juist naar Rotterdam? Er waren toch wel andere gemeenten dichterbij huis?

Hoewel hierover niets gezegd wordt, mogen we wel aannemen dat dit verband houdt met het feit dat in de Maasstad de alom bekende Ds. C. v.d. Oever stond, bijgenaamd: de paus der Kruisgezinden of: dominee Kees.

We zullen later meer van hem horen. Welnu: "op den vroegen morgenstond of nacht te 3 uren van Zaterdag den 27 november is ZWEd [Cloppenburg] van die reis retournerende wederom gearriveerd met mondelinge, aannemelijke en teregtwijzende berigten en de missive van den volgenden inhoud:" Volgt een schrijven van Ds. v.d. Oever, waarin hij de te nemen maatregelen aangeeft: "een biduur houden, ouderlingen en diakonen kiezen, een Leeraar kiezen uit de door hem opgegeven predikanten en die de gemeente doen institueren en de te beroepen leraar doen examineren". Behalve zichzelf noemt hij de predikanten C. Noorduin te Noordwijk op Zee, W.H. van Leeuwen aan den Helder, B. Sterkenburg te Oosterland in Zeeland, S. Plug te Woerden.

Men liet er geen gras over groeien: op 2 december 1847 werd het biduur gehouden, waarna men onmiddellijk overging tot de verkiezing van een voorganger en van ouderlingen en diakenen. Vanzelfsprekend werd C. Kloppenburg tot voorganger gekozen. Als regerend ouderling Pieter de Boer en als diakenen Jan Smit Jzn., T. Bolink, Jan Estië, Geugien Keiser, tot Kerkmeester: Koendert Pot en Jacob Gisolf tot "Schriba".

Op 3 december 1847 ging er een brief uit naar Ds. v.d. Oever, hem uitnodigend de gemeente te komen institueren. De aanhef van de brief is het optekenen waard: WelEerwaarde Zeergeleerde Heer! hartelijk beminde, hooggeachte en Waarde Broeder!

Dan volgt het verslag van het biduur en de verkiezing en de officiële uitnodiging over te komen.

Men dacht aan alles, want Ds. v.d. Oever werd er op opmerkzaam gemaakt dat er "aanstaande Dingsdag zijnde den 7 dezer des namiddags half vier uren, de Zwartsluiser Beurtman van Amsterdam vertrekt zoodat de Stoomtrein om Elf uren op de voormiddag van dien dag afreizende van Rotterdam UWEW met gunstig wind woensdagmorgen hier kan zijn".

In zijn antwoord ging Ds. v.d. Oever niet in op het voorgestelde reisplan. De overtocht Amsterdam-Zwartsluis leek hem te riskant in verband met wind en weer. Hij berichtte dat hij met de spoortrein naar Arnhem zou gaan en vandaar per "Deligans" naar Zwolle. Hij kon daar dan op donderdagavond preken en op vrijdag of zaterdag naar Zwartsluis komen.

Aldus geschiedde en op 17 december arriveerde v.d. Oever "des namiddags te vier uren" in Zwartsluis ten huize van de Leerouderling Kloppenburg.

Reeds dezelfde avond werd er een kerkeradsvergadering belegd "om over de kerkelijke aangelegenheden en het organiseren dezer Gemeente onderling te spreken: bij welke gelegenheid den Heer Predikant van den Oever teffens een en andere mededelingen gedaan heeft van de wonderlijke middelen en wegen door den Heere in zijn alwijs en aanbiddeijk Godsbestuur gehouden tot het beklimmen van den kansel en mededelen en toerusten van eene ruime voorraad van eigenbevindelijke geestelijke gaven en Genade enz.

Avonds tien uren is deze vergadering gescheiden in eene Ziels vereenigende Stemming des Gemoeds".

Reeds de volgende dag moest men een teleurstelling verwerken. Hadden velen gehoopt op een dierbaar gesprek met Ds. v.d. Oever, de scriba noteert dat: "wegens buitengewone en bijkomende afleidende omstandigheden is tot bittere droefheid van deze en gene bekommerde of heilbegerige ziel, de volgende dag, zijnde den 18

December niet veel toegang kunnen worden verleend; om met den Godzaligen Leeraar over Zielstoestanden of den wonderlijken weg des geloofs en bekering te spreken, hopende echter de belangstellenden, op nadere daartoe voorkomende gelegenheid”.

Op zondag 19 december was het dan zover.

De scriba heeft ons in lyrische bewoordingen verslag gedaan van de stichting der Kruisgemeente.

We citeren: “Zondag den 19 December 1847 langverwagte en met reikhalzend verlangen tegemoet gezienedag. – o! blijde, o! statelijke, o! nooit door deze Gemeente te vergetene dag: – plegt-statelijk was er hoezeer in een geringe Timmerschuur buiten en behalve de leden welke stonden bevestigd te worden in het allerheiligst Geloof aan den drieenigen God onder de benaming van Gereformeerden onder het Kruis de toegevloede schaar waaronder zich mede geloofsgenoten bevonden van Zwolle en andere nabijgelegene Gemeenten welker meerendeel nog niet van wettige Leeraars voorzien waren”.

's Middags werd voor 't eerst Heilig Avondmaal gehouden, en in de avonddienst de doop bediend aan een manlijk kind: [Gerrit, zoon van L.J. Marsman en F. Somer.]

Ds. v.d. Oever, die bij de diacon J. Smit Jzn. had gelogeerd, vertrok op maandagmorgen met de 'Deligance' naar Zwolle, met achterlating van een geschrift bevattende de vragen die gesteld moesten worden aan degenen die zich bij de gemeente wensten aan te sluiten.

Kloppenburg was nu wel door v.d. Oever in het ambt bevestigd, maar hij was nog niet door Zwartsluis, de kersverse gemeente, beroepen.

Dit gebeurde op de 10e januari 1848 ten huize van de diaken T. Boelink.

Met bijna algemene stemmen – J. Smit Jzn. en K. Laske waren afwezig – werd C. Kloppenburg tot leraar beroepen. Slechts Jan Estië stemde tegen, omdat hij een “predikant en geen ouderling tot voorganger wilde hebben”. De beroepsbrief werd door hem dan ook niet getekend, terwijl ook diaken Smit weigerde.

Het eerste conflict tekende zich dus al af. Op 9 januari 1848 werd er ten huize van T. Boelink een vergadering belegd met alle mansledematen. Hier stelde P. de Boer voor een woning voor de predikant te kopen en een standplaats voor het bouwen van een kerk.

Deze vergadering werd gekenmerkt door “sterke debatten en ongepaste uitboezemingen door de Kerkmeester K. Pot, zoo tegen den Leeraar alsmede en wel inzonderheid, tegen de scriba J. Gisolf, die de ingebragte bezwaren tegen het door den Ouderling voorgestelde aankoop tragte uit de weg te ruimen”, etc.

Op vrijdag 24 maart 1848 verklaarde de Leerouderling Kloppenburg het beroep aan te nemen, na “hun vooringenomenheid met den Leeraar voor het oog der menschen te hebben afgelegd”.

Dat de scriba de zaak niet helemaal vertrouwde moge blijken uit de wijze waarop hij het verdere verloop van de vergadering verwoordt: “Vele tekenen aan ZWEw van opregte toegenegenheid en Vereeniging hebben aan den dag gelegd: en wederkerig zodanig van den Leeraar is beantwoord doch welker uitkomst van echtheid in de toekomst moet worden bevestigd. N.B. de Heere zij ons genadig. amen”.

Ds. Kloppenburg was nu wel beroepen, maar nog niet geëxamineerd. Dit gebeurde op de Algemene Vergadering, gehouden te Zwartsluis van 28 maart 1848 tot 1 april 1848, “in een ingehuurd vertrek aan de Nieuwe Sluis”.

Dat men grondig te werk ging moge blijken uit het feit dat het examen drie(!) dagen duurde. Hij werd onderzocht over: 1e De Stellige wederleggende, en practi-

cale godgeleerdheid, 2e De Bijbelse en Kerkelijke geschiedenis, 3e De predikkunde en omtrent zijn 'eigen' genadestaat.

Maar toen bekende men dat de examinandus de gave bezat om als predikant te kunnen worden toegelaten.

Op zondag 2 april 1848 vond de bevestiging plaats met oplegging der handen door v.d. Oever en van Leeuwen.

V.d. Oever hield een preek over Ezechiël 3-17: "Menschenkind, Ik heb u tot eenen wachter gesteld over het huis Israëls; zoo zult gij het woord uit mijnen mond hooren en hen van mijnentwege waarschuwen" en 's middags deed Kloppenburg intrede met een preek over Phil. 1-12: "En ik wil dat gij weet, broeders, dat hetgeen aan mij is geschied, meer tot bevordering des Evangelies gekomen is".

"Des avonds van dezen plegtigen en heugelijken dag heeft den Predicant van den Oever gesloten met een zeer aangenaam voorstel en zinnebeeldig vergelijk uit de woorden: "Zij viel van den Kemel"."

Jammer dat die preek niet bewaard is gebleven. Men vraagt zich in gemoede af wat voor zinnigs, laat staan stichtelijks over deze tekst valt te zeggen, tenzij men aan inlegkunde doet en er een geestelijke betekenis achter zoekt.

Bij zijn terugkeer naar Rotterdam liet Ds. v.d. Oever een stuk achter met de 'toelatingsvragen', te stellen aan personen die zich bij de Kruisgemeente wilden voegen. Het verslag hiervan inclusief de vragen luidt als volgt:

"Hebbende den Weleerwaarden Heer Predikant de volgende te doene vragen bij geschrifte agter gelaten welke zouden worden voorgesteld zulke leden welke hen bij de Gereformeerde Gemeente onder het kruis wenschen aan te sluiten:

1. Of gij gelooft dat de Schrift des Ouden en des Nieuwen Verbonds Gods onfeilbaar Woord is en dat de gansche leer der zaligheid daarin volkomen vervat is, en in de daarop gegronde formulieren van Eenheid.
2. Of gij gelooft na uwe overtuiging, dat alhier de zichtbare Kerk van Jezus gevonden wordt, zooals deze beschreven is in art. 29 Nederlandsche Geloofsbelijdenis.
3. Of gij uw leven en zaligheid buiten uzelf in Christus zoekt en daardoor bekent, dat gij zelf midden in den dood ligt en of gij u voorgenomen hebt bij die vrije genadeleer te blijven, de wereld te verzaken en een nieuw Christelijk leven te leiden, en zo gij u kwaamt te misgaan of gij u dan de Christelijke straf en de kerkelijke tucht wilt onderwerpen".

Met het stellen van deze vragen wilde men blijkbaar mogelijke wildgroei voorkomen.

In 1850 vond men dit nog niet genoeg. Toen zich weer enige personen bij de Gemeente wilden voegen had niemand der Kerkeradsleden de minste aanmerking op deze personen "derhalve bestaan er geen hinderpalen om hun als leden der gemeente op te nemen". En nu volgt: "Echter is besloten om met deze zoowel als met andere aankomende ledematen naar kerkelijk gebruik te handelen.

1. Men zal ze onderzoeken om welke reden zij willen aansluiten.
2. Men zal ze gelasten zich van het dwaalend kerkbestuur der Hervormde kerk los te maken en af te scheiden.
3. Daarop zal men ze tweemaal voor de gemeente afroepen of er ook iemand tegen haar verschijnt, zal men ze de drie bekende vragen doen beantwoorden en haar een woord tot bevestiging toespreken".

De drempel werd dus wel hoog gelegd.

Wat er zich precies heeft afgespeeld in de daaropvolgende dagen zal voor het nageslacht wel te allen tijde verborgen blijven. In het notulenboek zijn 2 pagina's op solide wijze tegen elkaar geplakt. Pas op 29 september 1848 gaan de verslagen verder, maar door een andere hand geschreven.

Blijkbaar is Gisolf als scriba afgetreden en vervangen door J. Post. Op deze vergadering werd een tweede kerkmeester benoemd nl. Jan Jonkman.

Op 28 mei 1849 werd een tweede ouderling benoemd in de persoon van Geert Last.

Inmiddels was Ds. Kloppenburg te Amsterdam beroepen. Hiervan wordt in de notulen niet gerept. Slechts de attestatie die hij meekreeg naar Amsterdam is opgetekend. Zo ook de tekst van zijn afscheidspreek: Hand. 20:31/32: "Daarom waakt, en gedenkt dat ik drie jaren lang nacht en dag niet opgehouden heb een iegenlijk met tranen te vermanen. En nu broeders, ik beveel U Gode en den worde zijner Genade, die machtig is U op te bouwen en U een erfdeel te geven onder al de geheiligden".

Over het vervolg van zijn leven als predikant leze men het hoofdstuk in Dr. F.L. Bos 'Kruisdominees', getiteld 'De besognes van Kloppenburg'.

We volstaan met te vermelden dat hij via Amsterdam en Oud-Vossemeer in de Verenigde Staten van Amerika belandde, waar hij in 1876 overleed als predikant van de Christelijke Gereformeerde Kerk te Grand Rapids.

Ondertussen had men tevergeefs Ds. Plug van Apeldoorn beroepen, maar een tweede poging had succes.

Hij was geboren in Noordwijk, waar hij door de bekende Ds. C. Noorduyn was opgeleid tot dominee. Na korte tijd als predikant in algemene dienst werkzaam te zijn geweest ging hij in 1848 naar Apeldoorn.

Op 1 augustus 1850 arriveerde hij met vrouw en twee kinderen en dienst boden. Op 4 augustus werd hij door zijn voorganger Kloppenburg bevestigd. Deze had als tekst Ez. 3:17: "Menskind, ik heb U tot wachter over het huis Israëls aangesteld".

Op de daarop volgende kerkeraadvergadering werd het traktement vastgesteld op "f 10,- per week en de bus bij het houden van Katechisatiën, benevens vrije woning en tuin en vrije brand". Ook voor huisvesting werd gezorgd: "De Kerkenraad deelt de Leeraar mede: Dat door den Kerkmeester K. Pot, een huis en tuin was gekocht van Jakob Wiebrands van Rechteren voor de som van f 4300,- met de kosten, waarvan hij tot dusver wel eigenaar en bezitter blijft, maar tevens verklaard ZEW dit Pant geheel ten dienst der openbaren Goddienst oeffening te hebben aangekocht. De Gereformeerde Gemeente onder het kruis alhier zal er ten allen tijden een vrij en onbelemmerd gebruik van hebben, tegen betaaling der jaarlijkse rente van 4 ten honderd een gedeelte van het huis word reeds door den Leeraar bewoond een gedeelte van de tuin is reeds door den eigenaar afgestaan om er een kerk op te bouwen".

Kerkbouw

Uit het verdere verslag blijkt dat men voortvarend te werk ging. De bouw werd gegund aan de timmerlieden Jan Beukers en Jan Korver Huisman, voor f 2350,- "zonder in begrip van ijzere balken, verfven glaswerk banken" enz. Dezelfde bouwlieden vervaardigden ook de banken voor f 380,-

In augustus 1850 werd door Ds. Plug de eerste steen gelegd. Reeds op 3 november werd het gebouw in gebruik genomen. Ds. Plug hield bij deze gelegenheid een leerrede over Ps. 27:4: "Eén ding heb ik van den Heere begeerd, dat zal ik zoeken: dat ik alle de dagen mijns levens mocht wonen in het Huis des Heeren, om de lieflijkheid des Heeren te aanschouwen, en te onderzoeken in zijnen Tempel".

Over dit kerkje, in de volksmond de Schaapmanskerk geheten, volgt later meer. Helaas zijn er geen afbeeldingen van het interieur bekend.

Met de komst van Ds. Plug brak een periode aan van gestage groei. Uit de weinige gegevens die uit de notulen zijn op te diepen, komt Ds. Plug naar voren als een man die wist wat hij wilde en met vaste hand leiding gaf aan het kerkelijk leven.

In 1850 kreeg Ds. Plug een uitnodiging om in Kampen een gemeente te stichten.

Ds. J. Plug, predikant van de Kruisgemeente 1850-1862.

Hij weigerde resoluut en motiveerde zijn besluit uitvoerig voor de kerkeraad van Zwartsluis. Het ging om een groepje dissidenten dat onenigheid kreeg met de bekende 'klompdominee' van Kampen, Dirk Hoksbergen.

Ds. Plug bleek goed van de zaak op de hoogte te zijn:

1e de scheurmakers waren uit haat en nijd van de gemeente afgegaan;

2e onder de scheurmakers waren een diaken en een ouderling die hij onvoorwaardelijk moest erkennen;

3e de dissidenten hadden zich meester gemaakt van de armengelden, waarvan de armen uit de kerk van Hoksbergen de dupe werden.

In 1851 raakte dezelfde Dirk Hoksbergen zelf in conflict met de Algemene Vergadering van Apeldoorn. Hij weigerde voor een commissie te verschijnen bestaande uit de predikanten Klinkert en ... Plug. Hierdoor raakte hij buiten het kerkverband.

In april 1851 ontving Ds. Plug een schrijven van Ds. W.A. Kok, predikant bij de Christelijke Afscheidenen te Hoogeveen, waarin hij werd opgewekt zich met zijn gemeente met deze Afscheidenen te verenigen. Men ging er o.l.v. Ds. Plug niet op in.

Trouw aan de besluiten van de Algemene Vergaderingen, waarvan hij vaak voorzitter was, keerde hij zich tegen alle initiatieven die niet van haar uitgingen.

Op 25 mei 1851 werd besloten om het huis van D. Tielbaard, gehuwd met Aaltje de Graaf, te kopen. Op dit huis had Geert Geel uit Meppel een hypothecaire vordering van f 120,-.

Er wordt niet vermeld waartoe men dit huis kocht. We vermoeden dat het bestemd was voor Derk Tielbaard zelf, die dienst deed als kerkschoonmaker. Een en ander valt te concluderen uit het verzoek door hem ingediend bij de kerkeraad een praam te mogen kopen voor f 120,-. De kerk stond borg voor hem onder conditie van jaarlijks f 30,- af te betalen, en zo hij in gebreke bleef, zijn loon voor het kerkschoonmaken in te houden.

In diezelfde tijd ontstond er een conflict tussen de pasgekozen ouderling Jan Kragt en de overige kerkeradsleden. Wanneer Ds. Plug elders een preekbeurt vervulde, preekte in Zwartsluis wel de voorganger Jan Smit van Hasselt. Dit werd door Jan Kragt afgekeurd. Hij wilde hem als voorganger niet accepteren omdat hij zijn kinderen "op hedendaagsche school liet gaan", door Jan Kragt "de bedorven school" genoemd. Daar er geen leerplicht was, kon ieder zijn kinderen thuis houden als de school hem niet aanstond. Aangezien Jan Smit – er was nog geen christelijke school – zijn kinderen geen onderwijs wilde onthouden, volhardde hij in deze houding. De meerderheid van de kerkeraad stond achter hem en broeder Kragt moest toegeven en kon nu als ouderling bevestigd worden.

Toch kwam de zaak nog op de classis, maar ook daar kwam men er niet uit, zodat de Algemene Vergadering haar oordeel moest geven. Op de Algemene Vergadering stelde men K. Smit in het gelijk. Hij mocht niet geweerd worden uit de bediening.

Was de sociale contrôle in de kleine gemeenschap van Zwartsluis groot, nog sterker was ze in de kudde van de Kruisgemeente.

Men wist alles van elkaar en wat niet oorbaar werd geacht kwam ras op de kerkeraad ter sprake. Zo lezen we in het verslag van de vergadering van 1 sept. 1853, art. 1:

"Is behandeld de zaak van het lidmaat Jakob Gisolf welke zijne woning heeft ingeruimd aan sommigen Israëlitien die zich door onmatig drinken van wijn en sterken drank, het spelen van Fiool en houden van Bruiloft vleeslijk en tot ergenis der gemeente in vermaken. de Leeraar heeft hem hiervan vermaand maar J. Gisolf heeft zich niet willen onderwerpen. de Leeraar heeft hem hierop het Avondmaal ontzegt. de vergadering hiermede alleszins bekend keurt dit goed".

Een krasse maatregel, die ook werd genomen t.a.v. Jantje Koobs, die regelmatig naar het Kampereiland reisde om Ds. Ledeboer te horen. Haar motivatie? "dat

bij ons de kerk niet is, dat het voorstel des Leeraars haar niet voldeed, dat Ds. Ledebouer de breuke preekte, dat zij niet wilde gebonden zijn, maar ter kerke gaan waar zij verkoos”.

Met beiden kwam het tenslotte tot een breuk. Gisolf “verscheindt op de vergadering, doch luisterd naar geen vermaning, maar zoekt alle zijne handelingen te regtvaardigen en is zoo brutaal en onbesuisd dat de vergadering een stuk vermoeden krijgt dat hij teveel drank gebruikt heeft: ook verkiest hij niet meer ter kerke te komen”. Ook Jantje Koobs liet zich niet gezeggen en de classis gaf “outorisatie” beiden openbaar te censureren.

Gevolg was dat beiden in maart 1854 hun lidmaatschap opzegden. Vreemd is dat – naar men verwachten kon – na de uitspraak van de classis, de zaak van Smit nog niet afgedaan was. Zes weken nadien dient nl. de kerkmeester Pot een klacht in bij de kerkeraad tegen J. Kragt. Toen de voorganger K. Smit weer eens preekte in Zwartsluis “bespeurde men een opgeruyde menigte die dit met kragt zогten te keeren”. Het is niet duidelijk of hier met ‘Kragt’ J. Kragt wordt bedoeld of ‘gewelddadig’. Ds. Plug nam br. Kragt onder handen en vroeg hem waarom hij geen bezwaar maakte tegen broeders diakenen die ook hun kinderen naar de “bedorven school” stuurde, maar wel tegen voorganger Smit. Het antwoord was: een voorganger die anderen leert mag zoiets niet doen; bij diakenen steekt het niet zo nauw. Een zonderlinge redenering.

Op de Algemene Vergadering van 1853 was genotuleerd: 2e zitting, art. 7: “Is algemeen besloten dat zulk een Voorganger [K. Smit] niet mag geweerd worden, en dat het, zoolang nog op zulk eene plaats geene bijzondere school van onze Gemeente bestaat, vrij wat beter is, om de kinderen alzoo te laten onderwijzen, dan in hunne jeugd langs de straat te laten verwaarlozen”.

Op de Algemene Vergadering van 1854, waar nogmaals de zaak ter sprake kwam, werd de classis gewettigd voort te gaan, met de toevoeging dat ze ernstig en stiptelijk naar de kerkorde moesten handelen om onaangenaamheden te voorkomen. Het resultaat was dat J. Kragt van zijn post als ouderling werd afgezet.

We zijn wat langer met deze zaak bezig geweest om te laten zien voor welke conflicten men kwam te staan en hoe men hierin handelde. Er zouden er nog vele volgen.

Toen de gemeente groeide en er meer armlastigen kwamen voerde men in de middagdienst een vaste collecte voor de diaconie in [1854]. Tevens werden er “bijzondere boeken” aangeschaft en de inkomsten van kerk en diaconie elk bijzonder “geadministreerd”. Helaas zijn deze boeken niet bewaard gebleven.

Het is moeilijk aan de hand van de vrij summiere gegevens der kerkeraadsnouten de juiste gang van zaken te reconstrueren. Er schijnt een groepje kerkleden te zijn geweest dat oppositie voerde tegen de kerkeraad. Ds. Plug liet zich echter niet van de wijs brengen en volgde zonder meer de richtlijnen van de Algemene Vergadering: wanneer een lidmaat een jaar en 6 weken niet ter kerke was gekomen, werd hij tot “vervallen lidmaat” verklaard. In augustus 1855 waren dit de opstandige J. Kragt, verder Stijntje van Milligen, Elisabeth en Adriana Gisolf, Dominicus Aperlo, Geertje Apperlo en Jantje Schuring.

Zwartsluis en de zaak van Cornelis van den Oever

In vele boeken is het grote conflict van Ds. C. van den Oever en de kruisgemeenten uitvoerig beschreven. We verwijzen dus de geïnteresseerde lezer naar de literaturopgave achterin.

Daar echter Ds. Plug, en dus Zwartsluis, nauw bij de zaak betrokken was, zullen we de geschiedenis kort samenvatten.

Ds. C. van den Oever had twee zoons, die eveneens predikant geworden waren. Als consulent van de gemeente in Den Haag, trachtte Ds. van den Oever te werkstelligen dat zijn zoon A. van den Oever aldaar bij acclamatie zou worden beroepen. Hoewel ouderling F. Boers hier tegen was, werd A. van den Oever toch beroepen. Dit ging tegen de kerkorde in maar de autoritaire vader van A. van den

Oever meende dat men zichzelf een wet kon zijn. Gelukkig bedankte A. van den Oever en toen men z'n broer wilde beroepen verzette z'n vader zich om niet geheel duidelijke redenen hiertegen. Men zag er dus van af.

Maar Ds. van den Oever dramde door en ten tweede male werd nu zoon A. beroepen, weer onder protest van F.Boers. De 'paus' leek te zegevieren, maar Boers klom in de pen en schreef een brochure getiteld; "Afgeperst Protest of Verslag tegen de notulen van de Algemene Vergadering van 1856 en 1857 gehouden te Zwartsluis en Zwolle".

Alle kruisgemeenten in het land ontvingen een exemplaar en het had effect: van den Oever werd steeds meer in het nauw gedreven. Pogingen tot verzoening o.a. door Ds. D. Klinkert faalden. Op de Algemene Vergadering te Dordrecht in 1858 liep de onenigheid zo hoog op dat Ds. Plug en ouderling Slurink met nog twee predikanten opstapten. In de kerkeraadsnotulen van Zwartsluis doet P. Slurink verslag van de gebeurtenissen. We citeren: 21 augustus:

"Kerkeraadsvergadering, geopend met gebed. Door den ouderling P. Slurink bij zijn terugkomst uit Dordrecht de Kerkenraad de treurige afloop dier vergadering had medegedeeld hoe namelijk de Heerszugt en wederregtelijke handelingen van Ds. C. van den Oever hem en de Leeraar benevens de afgevaardigden van Zwolle en Zalk, Vlissingen en Hasselt genoodzaakt had de vergadering te verlaten," etc.

De notulen van de Algemene Vergadering verwoordden de zaak als volgt:

"art. 11 Ds. D. Klinkert: de notulen zijn onwettig en de beroeping is niet naar de kerkorde geschiedt; dit werd weder beantwoord door Ds. van den Oever met vreeselijke grieven en aantijgingen tegen sommige Broeders dat zij waren trouweloze verbondsbrekers, enz.: Zodat de meeste leden der vergadering ervan *ontzettekden*.

Hierop vroeg de ouderling Jansen, of men hier een vrije stem had, dan of er conscientiedwang heerschte; de Praeses antwoordde, dat elk een vrije stem had en er geen conscientiedwang mogt bestaan. Doch nu hoorde men de liefdelooste veroordeling en de vreeselijkste vloekspraken uit den mond van Ds. C. van den Oever tegen vier broeders der Vergadering, zoodat de Afgevaardigden van Zwartsluis, Zwolle, Hasselt en Vlissingen, de Vergadering verlieten, hetwelk eene bijna algemeene verslagenheid te weeg bragt, en op vele der Broeders eenen diepen indruk maakte".

Wie mocht denken dat de gemeente van Zwartsluis als één man achter Ds. Plug stond, vergist zich. In de notulen van de vergadering van 1 oktober lezen we: "Daar het de Kerkenraad bekend was dat de leden J. Smit en V. v.d. Weiden Corispondentie met en veel ijver voor Ds. C. van den Oever betoonden, zoo vroeg de Leeraar of zij nu beiden vlak waren". Nu, dat bleek het geval te zijn, want br. Smit zeide: "Ja, ik wensch van den Oever neer te zetten als hij bij mij komt". Bedoeld zal zijn: op zijn nummer te zetten.

Ze gaven toe te zijn beïnvloed door Ds. Juch, die een onjuist beeld had geschetst van de zaak, waarover deze door Ds. Plug zou worden bestraft. In november 1858 bleken ze toch nog aan de zijde van Ds. van den Oever te staan, waarover ze door de kerkeraad ernstig werden vermaand. Wat de afloop van deze onverkwikkelijke affaire betreft: De rol van de tyrannieke Ds. van den Oever was uitgespeeld. Hij werd geschorst, stichtte een eigen gemeente in Rotterdam, kreeg weer een kerkgebouw dat hij in gebruik nam met een predicatie over Haggai 2:10: "De heerlijkheid dezès laatsten huizes zal grooter zijn dan des eersten".(!)

Samenvattend kunnen we zeggen dat, vooral door het optreden van ouderling F. Boers en Ds. Plug aan de heerschappij van dominee Kees een eind was gekomen.

Zijn oproep aan alle gemeenten zich bij zijn groep aan te sluiten werd in Zwartsluis afgedaan [geheel in de lijn van Ds. Plug] met deze woorden: "Is besloten, de zotten niet te antwoorden naar hun dwaasheid".

Nasleep van de kwestie van den Oever in Zwartsluis

Op 4 november 1858 lezen we dat in een vermanende brief van de kerkeraad de broeders J. Smit en V. v.d. Weide nog steeds Ds. Plug en Ds. Juch van leugen

betichtten. "Ook de vermaning der Leeraars baatten niets."

Op 1 januari 1859 wordt in het midden gebracht dat J. Smit en V. v.d. Weide in de laatste weken zoowel de "Goddienst als hunne ambten hebben verwaarloost en niets op het oog hebben als scheurmakerij". Ze waren door Ds. Plug nog eens te zijnen huize uitgenodigd, met een derde lidmaat nl. G. Vinke, maar het gesprek had niets positiefs opgeleverd, zodat de kerkeraad besloot ze in hun ambt te schorsen. Voor broeder Smit gold dit niet, want per 1 januari 1859 was hij "toch opgehouden" [z'n ambtstermijn was verstreken] maar V. v.d. Weide zou eerst na schuldbelijdenis in z'n ambt worden hersteld.

De rebellerende leden P. de Boer, J. Smit, V. v.d. Weide, K. Pot en B. Vinke werden met hun vrouw en kinderen gecensureerd, alleen de vrouw van K. Pot niet. Ze hadden op eigen gelegenheid vergaderd en zich laten stichten door "Leeraars die zelf scheurmakers zijn".

Mochten ze na één jaar en 6 weken nog zo voortgaan dan zouden ze worden geschorst, evenals R. van Dorsten en zijn huisvrouw Geesje Pot, en J. Kragt.

Er bleven dissidenten: Op 1 november 1860 moeten de broeders R. Lier, H. Knol en L. Nekeman worden vermaand, omdat ze bij de scheurmaker Keulemans kerken. Tiemen Ottink en z'n vrouw Dirkje Kragt lieten een tweeling dopen bij Keulemans en werden deswegen afgesneden.

Het afgescheiden groepje heeft zich omstreeks 1873 nog laten stichten door Cornelis Groeneweg, een soort reizende oefenaar die tevergeefs had geprobeerd op artikel 8 predikant te worden. Hoe het verder met deze groep is gegaan is niet bekend. Gezien de namen van verschillende leden mogen we wel aannemen dat uit hun midden de Christelijke Gereformeerde kerk in Zwartsluis is ontstaan (11-3-1896).

Vertrek Ds. Plug

Na een beroep te Bierum [juni 1859] en te Zutphen [okt. 1861] te hebben afgeslagen, deelde Ds. Plug op 25 mei 1862 de kerkeraad mede te Amsterdam te zijn beroepen en op 15 juni daaropvolgend nam hij dit beroep aan. Had hij genoeg van Zwartsluis? We kunnen er slechts naar gissen. Hij had twaalf jaar gewerkt in een lastige gemeente. Uit de notulen kan men slechts concluderen dat hij, zonder autoritair te worden, met strakke hand leiding gaf, recht door zee ging en zoals het attest vermeldt bij de gezagsgetrouwe kerkleden "door z'n gedrag alle achting in deze gemeente is toegedragen, en dat zijn vertrek als smartelijk werd ervaren".

Met een verklaring van Ds. Plug dat hij met z'n kerkeraad bestaande uit de ouderlingen J. van Veen en G. Keizer en de diakenen J. Post, W. Smit, H. Wolderink en H. Bouman "in liefde, vrede en eensgezindheid heeft verkeerd", eindigt de periode Plug.

Ds. J. Plug mag beschouwd worden als één der belangrijkste figuren van de Kruisgemeenten. Dat hij een geacht en gewaardeerd man was in deze kringen blijkt alleen al uit het feit dat hij vijfmaal tot praeses en viermaal tot scriba werd gekozen op de jaarlijks gehouden Algemene Vergadering.

Hij was in 1848 getrouwd met Johanna Smit en het echtpaar kreeg na de dochters Uberta en Leuntje nog 4 kinderen in Zwartsluis, t.w. Cornelis, Angelina, Adriana en Johannes. Ze staan allen vermeld onder de leerlingen van de mede door hem opgerichte school.

Hij leidde enkele kandidaten op tot predikant.

Nog 7 jaar werkte hij in Amsterdam. Hij overleed er in 1869, nog maar 45 jaar oud.

De periode Korbee

Op 9 augustus 1862 werd uit het drietal Klinkert, Engelbert, Hazevoet met 31-2 stemmen Ds. Klinkert van Zwolle beroepen.

Klinkert bedankte, maar gaf de raad Korbee van Oude Wetering te verzoeken eens te komen preken. Korbee moest nog examen doen hetgeen gebeurde op de classisvergadering te Zwolle op 27 en 28 oktober 1862.

Hij werd tot de dienst toegelaten en terstond beriep men hem [met 40-3 stemmen] op een traktement van f 600,-, vrije wooning, belasting en hof en brand. Reeds na enkele dagen kwam het bericht binnen dat Ds. Korbee het beroep aannam en op 7 december bevestigde Ds. Klinkert van Zwolle hem met een preek over Jesaja 62:6 en 7: "O Jeruzalem! Ik heb wachters op uwe muren besteld, die geduriglijk al den dag en al den nacht niet zullen zwijgen. O gij die des Heeren doet gedenken! laat geen stilzwijgen bij u wezen. En zwijg niet stil voor Hem, totdat Hij bevestige en totdat Hij Jeruzalem stelle eenen lof op aarde". 's Middags hield Ds. Korbee zijn intrepreek over Coll 4:13 het eerste deel: "...verdragende elkander en vergevende de één den ander, zoo iemand tegen iemand eenige klacht heeft"

Was hij op de hoogte van de vele twisten in de gemeente?

We vermoeden het, gezien de tekstkeuze!